

Borys Laskowski

Akademia Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie

ORCID: 0000-0003-0987-1884

ZATRZYMANIE I TYMCZASOWE ARESZTOWANIE W PRAWIE KARNYM ARABII SAUDYJSKIEJ I POLSKI – ANALIZA WYBRANYCH ROZWIĄZAŃ

Wprowadzenie

Zatrzymanie oraz tymczasowe aresztowanie należą do najbardziej dolegliwych środków procesowych, które ingerują w konstytucyjnie chronioną wolność jednostki. Ich stosowanie wymaga nie tylko każdorazowego oparcia w podstawie prawnej, lecz także funkcjonowania skutecznych mechanizmów kontrolnych ograniczających ryzyko nadużyć. W nowoczesnych systemach prawnych środki te są poddawane szczegółowej regulacji ustawowej oraz kontroli sądowej, co stanowi wyraz respektowania zasady proporcjonalności i poszanowania godności człowieka.

Analizie poddane zostały podstawy prawne stosowania środków izolacyjnych, katalog organów uprawnionych do podejmowania decyzji w tym zakresie, czas trwania zatrzymania oraz aresztu tymczasowego, a także środki ochrony przysługujące osobie pozbawionej wolności. Arabia Saudyjska jako państwo o systemie prawnym opartym na szariacie oraz aktach królewskich i wykonawczych stanowi interesujący przykład modelu, w którym prawo religijne współistnieje z elementami prawa stanowionego, kształtując odmienny sposób pojmowania gwarancji procesowych. Zestawienie rozwiązań saudyjskich z polskim porządkiem prawnym, reprezentującym tradycję kontynentalną, pozwala uchwycić nie tylko różnice normatywne, lecz również odmienne podejście do równowagi między skutecznością postępowania a ochroną praw jednostki.

Niniejszy artykuł nie ma charakteru wyczerpującego. Zakres analizy został ograniczony do wybranych elementów instytucji zatrzymania i tymczasowego aresztowania. Zestawienie ich w ujęciu porównawczym służy ukazaniu różnic systemowych oraz refleksji nad tym, w jakim stopniu rozwiązania saudyjskie realizują podstawowe gwarancje ochrony wolności jednostki. Ocena ta dokonywana

jest z perspektywy prawnika osadzonego w realiach systemu kontynentalnego lub anglosaskiego, dla którego kluczowe znaczenie mają takie wartości, jak domniemanie niewinności, prawo do obrony oraz sądowa kontrola decyzji o pozbawieniu wolności.

Powszechnie przekaz medialny związany z masową imigracją do Europy mieszkańców krajów arabskich oraz z Afryki wywołuje u wielu odbiorców nie tylko niepokój, lecz wręcz strach. Tocząca się coraz powszechniej w społeczeństwie dyskusja o regulacjach unijnych związanych z tzw. relokacją w znaczącym stopniu dotyczy różnic kulturowych, przy czym nad wyraz często okazuje się, że te różnice sprowadzane są do kwestii religii. W świadomości społecznej szariat odbierany jest w dużej mierze negatywnie. Prawo rozumiane jako prawo państwowe ze swej istoty jest silnie zakotwiczone w świadomości obywateli każdego kraju, którzy poprzez pryzmat znanych sobie porządków prawnych dokonują ocen innych systemów. Ludziom, a w szczególności prawnikom wychowanym w systemie prawa kontynentalnego, kodyfikowanego, ciężko jest zaakceptować odmiennosć *common law*, podobnie jak tym, którzy przyzwyczajeni są do porządku prawnego charakterystycznego dla krajów anglosaskich, zrozumieć, że nie obowiązują reguły precedensu. Na tym tle J. Bury i J. Kasprzak dostrzegają¹, że Europejczyk, zagłębiając się w studiowanie prawa karnego islamu, z ogromnym zdziwieniem stwierdzi, iż wiele rozwiązań i konstrukcji prawnych powstało w VII–VIII w. i wyprzedzało europejskie prawo karne o prawie 1000 lat. Problematyka ta jest dostrzegana także w opracowaniach powstających w innych państwach, gdzie na szczególne uwzględnienie zasługuje publikacja M. Lippmana *Islamic Criminal Law and Procedure: Religious Fundamentalism v. Modern Law*².

Rozważania poczynione przez autora w artykule oparte zostały na akcie prawnym Prawo procesowe karne Królestwa Arabii Saudyjskiej, Królewski Dekret M/2 z 26 listopada 2013 r. (22 Muharram 1435 r.) z późniejszymi jego zmianami. Przywołany akt prawny zastąpił dekret królewski nr M/39 z 16 października

¹ J. Bury, J. Kasprzak, *Prawo karne Islamu*, Warszawa 2007, s. 8. Autor pragnie zaznaczyć, że przytoczone stwierdzenie pojawia się we wstępie do cytowanej monografii i jako takie należy je interpretować w konwencji ogólnego zarysu tematu. W tym kontekście warto podkreślić, że choć prawo karne islamu bez wątpienia zawiera liczne rozwiązania o wysokim stopniu dojrzałości normatywnej, to teza o ich uprzednim pojawieniu się w porównaniu z europejskim prawem karnym stanowi pewne uproszczenie wynikające z funkcji wprowadzenia do dalszych rozważań. Europejskie systemy prawne, zwłaszcza te należące do tradycji kontynentalnej, w znacznej mierze wywodzą się ze spuścizny prawa rzymskiego, które już w epoce klasycznej wykształciło zaawansowane instytucje i zasady prawne, obejmujące m.in. koncepcje odpowiedzialności indywidualnej, winy oraz gwarancji procesowych. Recepcja prawa rzymskiego przez średniowieczne ośrodki akademickie, począwszy od XI w., doprowadziła do ukształtowania się *ius commune* stanowiącego fundament dalszego rozwoju europejskiego prawa karnego.

² M. Lippman, *Islamic Criminal Law and Procedure: Religious Fundamentalism v. Modern Law*, „Boston College International & Comparative Law Review” 1989, vol. XII, no. 1, s. 29–62.

2001 r. (28 Rajab 1422 AH) będący pierwszym w Arabii Saudyjskiej zbiorem przepisów o charakterze procedury karnej. Tłumaczenia zostały dokonane przez autora z wersji angielskojęzycznej³, co wymaga zastrzeżenia, że wersją urzędową jest sporządzona w języku arabskim.

Prawo islamu, prawo Arabii Saudyjskiej

Islam to nie „tylko” religia, ale cały system prawny, na którym opiera się prawo państwowe krajów muzułmańskich, w tym także Arabia Saudyjska. Oznacza to, że istnieje niewiele regulacji o charakterze prawodawczym stworzonych przez państwo, zaś źródłem pozostaje Koran oraz Sunna⁴.

Istotnym etapem w procesie modernizacji saudyjskiego systemu wymiaru sprawiedliwości karnej było wprowadzenie w 2001 r. przepisów regulujących postępowanie karne, ustanowionych w formie królewskiego dekretu. Regulacja ta została uchylona i zastąpiona aktualnie obowiązującym dekretem z 26 listopada 2013 r., który wprowadził zaktualizowaną wersję procedury karnej, dostosowaną do współczesnych realiów. Kolejnymi istotnymi aktami prawnymi stanowiącymi rozwinięcie oraz uszczegółowienie instrumentów ingerencji w wolność osobistą jednostki były: Prawo o przestępstwach cybernetycznych (Anti-Cyber Crime Law)⁵ oraz Prawo o zwalczaniu przestępstw terrorystycznych i ich finansowania (Law of Combating Terrorism Crimes and Financing)⁶. Przepisy zawarte w tych aktach nie tylko określają przesłanki dopuszczalności zatrzymania i tymczasowego aresztowania, lecz również precyzują proceduralne ramy ich stosowania przez właściwe organy państwowe. Nie można jednak w żadnym aspekcie tracić z pola widzenia faktu, że te akty prawne stanowią wyłącznie uzupełnienie dla szariatu. Szariat definiowany jest jako zespół norm, którymi powinien się kierować nie „dobry obywatel”, a „wierny muzułmanin”. Szariat jest nierozzerwalnie związany z islamem jako religią, zaś podstawą tej jedności jest wspólna sankcja religijna

³ <https://laws.moj.gov.sa/legislation/dxYGzDKFkqVmrEc0kplTWg==> (18.08.2025).

⁴ Zob. szerzej: K. Kościelniak, *Sunna, hadisy i tradycjoniści. Wstęp do tradycji muzułmańskiej*, Kraków 2006; A. Gutowska, *Prawo karne Islamu w Europie?*, „Archiwum Kryminologii” 2010, t. XXXII, s. 407–418; M. Gudajczyk, *Procedura karna w Królestwie Arabii Saudyjskiej*, Warszawa 2020; J. Danecki, *Podstawowe wiadomości o islamie*, Warszawa 2007. Należy jednak zaznaczyć, iż stanowisko wyrażone przez autora przywoływanej publikacji, wedle którego istnieje niewielka liczba regulacji o charakterze prawodawczym, uległo częściowej dezaktualizacji, w ostatnich kilkunastu latach obserwuje się bowiem istotny wzrost liczby aktów normatywnych stanowionych przez monarchę, zwłaszcza w tych obszarach regulacyjnych, które nie są objęte tradycyjnym zakresem szariatu, takich jak przeciwdziałanie cyberprzestępczości czy regulacje dotyczące działalności inwestycyjnej.

⁵ Royal Decree No. M/17 z dnia 26 marca 2007 r. (8 Rabi’I 1428).

⁶ Royal Decree No. M/16 z dnia 16 lutego 2014 r. (12 Safar 1439).

i wspólne źródło w Bogu, potwierdzone w Koranie i tradycji⁷. Już pierwszy artykuł p.p.k.AS. stanowi o tym, że sądy rozpatrujące sprawy karne mają w pierwszej kolejności stosować zasady szariaty wywodzące się z Koranu i Sunny, a dopiero następnie te przepisy prawa ustanowionego przez państwo, które nie są z nimi sprzeczne. Zauważyć trzeba, że w żaden sposób nie zostało wskazane, o które zasady chodzi i jak je należy rozumieć⁸. Oznacza to, że decyzje procesowe opierają się na interpretacjach prawa islamskiego przez osoby wykonujące czynności związane z wymiarem sprawiedliwości. Od prawnika działającego w realiach saudyjskich, w tym zwłaszcza od sędziego, wymaga się zatem zarówno tradycyjnego wykształcenia teologicznego i biegłości w prawie religijnym, jak i znajomości krajowych regulacji wydawanych przez króla⁹. Pomimo więc stosowanego często uproszczenia, według którego w Arabii Saudyjskiej obowiązuje wyłącznie prawo muzułmańskie, należy zauważyć, że znaczącą rolę w systemie prawnym tego państwa odgrywa także prawo stanowione przez władcę i regulujące kwestie, co do których prawo muzułmańskie nie zawiera stosownych unormowań.

Prawo karne islamu obejmuje kilka kategorii przestępstw. Pierwsze to *hudud*, które są wprost wyrażone w Koranie i w nim oraz w Sunnie określona jest kara za ich popełnienie. Są to przestępstwa przeciwko Bogu i należą do nich: cudzołóstwo, fałszywe oskarżenie o cudzołóstwo, kradzież, rozbój, picie wina, bunt przeciw władzy oraz odstępstwo od wiary. Przestępstwa *kisas*, wywodzące się z tradycji ludowych i praw plemiennych, są skierowane przeciwko człowiekowi. Pomimo tego, że również zostały ujęte w Koranie, to jednak ich istotą jest odwet i od woli pokrzywdzonego zależy, czy sprawcy zostanie wymierzona kara, czy też będzie miał możliwość zadośćuczynienia – *dijja* (krwawe pieniądze). Ostatnia kategoria to *ta'zir*, gdzie wymiar kary jest ustalany przez sędziego.

Zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie

Tytułem wstępu należy zastrzec, że z perspektywy analizy porównawczej przyjęcie odpowiedniej kolejności prezentacji poszczególnych systemów prawnych ma istotne znaczenie dla przejrzystości oraz spójności wyводу. W niniejszym

⁷ R. Tokarczyk, *Współczesne kultury prawne*, Kraków 2000, s. 229.

⁸ Zob. szerzej: S. Reza, *Due Process in Islamic Criminal Law*, „George Washington International Law Review” 2013–2014, vol. 46, no 1, s. 8, https://digitalcommons.nyls.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1441&context=fac_articles_chapters (2.09.2024). Pomimo że autor odnosi się do uprzednio obowiązującej procedury karnej, to jednak w znaczącej części wyrażone przez niego zapatrzywania pozostają aktualne. Zastrzeżenia wymaga, że chociaż prawo islamu faktycznie nie wskazuje zamkniętego katalogu zasad, ale w orzecznictwie sędziowie opierają się na czterech sunnickich szkołach prawa, z dominującą rolą szkoły hanbalickiej w Arabii Saudyjskiej.

⁹ M. Gudajczyk, *Procedura karna...*, s. 30.

opracowaniu za celowe uznano rozpoczęcie rozważań od omówienia podstawowych rozwiązań przyjętych w prawie polskim w zakresie zatrzymania oraz tymczasowego aresztowania. Przedstawienie instytucji procesowych ukształtowanych w ramach krajowego porządku prawnego, znanego odbiorcy wywodu, pozwala na stworzenie punktu odniesienia niezbędnego do dalszej analizy regulacji obowiązujących w Arabii Saudyjskiej. Taki układ tekstu nie wynika z wartościowania poszczególnych modeli, lecz z potrzeby metodycznego uporządkowania materiału porównawczego. Umożliwia to lepsze zrozumienie drugiego systemu prawnego, którego konstrukcje normatywne, sposób działania organów oraz podejście do wolności jednostki mogą odbiegać od wzorców znanych z tradycji kontynentalnej.

W związku z powyższym w pierwszej kolejności zaprezentowane zostaną rozwiązania obowiązujące w polskim prawie karnym procesowym. Na ich tle omówione zostaną wybrane elementy regulacji saudyjskich, co w dalszej kolejności pozwoli na dokonanie porównawczej analizy omawianych instytucji oraz sformułowanie wniosków odnoszących się do zakresu i charakteru gwarancji chroniących jednostkę przed nieuzasadnioną izolacją.

Z perspektywy polskiego prawa karnego procesowego zatrzymanie stanowi jedną z instytucji, która umożliwia krótkotrwale pozbawienie wolności, co do zasady na okres nieprzekraczający 48 godzin, a w szczególnych przypadkach do momentu doprowadzenia do sądu, jednak nie później niż po upływie 48 godzin od momentu zatrzymania¹⁰. Należy przy tym podkreślić, że wszelkie formy zatrzymania, niezależnie od ich przyczyny i podstawy prawnej, są formą ingerencji w konstytucyjnie chronione dobra jednostki i powinny podlegać surowym rygorom legalności, proporcjonalności i kontroli sądowej.

Zatrzymanie w polskim porządku prawnym można podzielić według kryterium funkcjonalnego, uwzględniając ich cel i charakter. W praktyce najczęstszą formą krótkotrwałego pozbawienia wolności jest zatrzymanie prewencyjne, mające na celu natychmiastowe przeciwdziałanie naruszeniu porządku prawnego lub zapobieżenie dalszemu rozwojowi sytuacji zagrażającej dobru chronionemu prawem. Typowym przykładem tego rodzaju interwencji jest tzw. zatrzymanie obywatelskie (ujęcie obywatelskie), które stanowi wyjątek od zasady wyłączności państwa w zakresie stosowania środków przymusu. Zgodnie z art. 243 § 1 k.p.k.¹¹ każdy ma prawo ująć osobę na gorącym uczynku popełnienia przestępstwa lub w pościgu bezpośrednio po jego popełnieniu, jeżeli zachodzi obawa ukrycia się tej osoby lub nie można ustalić jej tożsamości. Przepis ten oznacza, że ustawodawca

¹⁰ Zob. szerzej o krótkotrwałych formach pozbawienia wolności: B. Laskowski, *Krótkotrwale formy pozbawienia wolności. Rodzaje, cele i ograniczenia stosowania*, „The Prison Systems Review” 2024, no. 1, s. 213–231; *idem*, *Krótkotrwale formy pozbawienia wolności w ujęciu konstytucyjnym i ustawowym*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2024, vol. 78, nr 2, s. 91–101.

¹¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. 2022, poz. 1375 ze zm.).

przewidział możliwość przekazania pewnych kompetencji o charakterze opresyjnym osobom niebędącym funkcjonariuszami publicznymi, z jednoczesnym zastrzeżeniem, że zatrzymana osoba musi zostać niezwłocznie przekazana właściwym organom, w praktyce – Policji (art. 243 § 2 k.p.k.).

Tym samym instytucja ujęcia obywatelskiego¹² jawi się jako ściśle ograniczone, wyjątkowe uprawnienie jednostki, realizujące funkcję wspierającą w zakresie egzekwowania porządku prawnego, lecz nienaruszające fundamentalnego modelu państwowego monopolu na stosowanie przymusu. Stanowi ono przejaw współdziałania obywateli z organami ścigania, jednak jego stosowanie musi się odbywać z poszanowaniem zasad legalizmu i proporcjonalności, przy zachowaniu pełnej odpowiedzialności za ewentualne nadużycia.

W saudyjskim systemie prawnym funkcjonuje szczególna regulacja dotycząca zatrzymania sprawcy przestępstwa „na gorącym uczynku”. W przeciwieństwie do klasycznego, literalnego rozumienia tego pojęcia, jakie funkcjonuje w wielu systemach prawa kontynentalnego, w Arabii Saudyjskiej przyjmuje się jego rozszerzoną interpretację, zatrzymanie na gorącym uczynku obejmuje bowiem nie tylko bezpośrednie schwytanie sprawcy w momencie popełniania przestępstwa lub bezpośrednio po nim, lecz również sytuacje, w których ujęcie następuje w niedługim czasie po dokonaniu czynu zabronionego, o ile zaistnieją okoliczności obiektywnie wskazujące na jego związek z tym czynem. Do takich okoliczności zalicza się w szczególności znalezienie przy ujętej osobie przedmiotów, narzędzi, broni, sprzętów bądź jakichkolwiek innych rzeczy, które mogą świadczyć o uczestnictwie w popełnieniu przestępstwa. Ponadto do przesłanek uzasadniających zakwalifikowanie sytuacji jako zatrzymania na gorącym uczynku zalicza się też obecność śladów fizycznych, biologicznych lub wizualnych, które wskazują na udział tej osoby w przestępstwie, takich jak plamy krwi, resztki substancji chemicznych, uszkodzenia ciała czy charakterystyczne zabrudzenia odpowiadające miejscu zdarzenia. Należy przy tym zaznaczyć, że katalog przesłanek ujęcia nie ma charakteru zamkniętego, a ich ocena dokonywana jest przez funkcjonariuszy w oparciu o okoliczności konkretnego przypadku. W sytuacji tzw. ujęcia obywatelskiego osoba ujęta musi zostać niezwłocznie przekazana policji. Obowiązkiem organu ścigania jest wówczas przeprowadzenie wstępnych czynności wyjaśniających oraz formalne dokonanie zatrzymania, o ile zgromadzone informacje i ustalone okoliczności faktyczne pozwalają na sformułowanie zarzutów karnych wobec tej osoby.

Tego rodzaju regulacja odzwierciedla szerszy mechanizm proceduralny obowiązujący w Arabii Saudyjskiej, w którym wstępna faza postępowania karnego, stanowiąca odpowiednik fazy *in rem* w systemach kontynentalnych, wiąże się

¹² Zob. szerzej o ujęciu obywatelskim: Ł. Cora, *O pojęciu pozaprocesowego zatrzymania osoby*, „Państwo i Prawo” 2008, z. 3, s. 72–82; A. Ludwiczek, *Problematyka kontroli zatrzymania w nowym kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 11–12, s. 31–46.

z dużą rolą ocenną organów ścigania. Dostrzeżenia na tym tle wymaga, że M. Gudajczyk¹³ stwierdza, iż w prawie Arabii Saudyjskiej należy dokonać podziału na dwa rodzaje zatrzymania: zatrzymanie w związku z popełnieniem przestępstwa oraz zatrzymanie celem doprowadzenia. Trzeba wyrazić jednak wątpliwości co do zasadności takiego poglądu, ponieważ dokonane rozróżnienie nie znajduje dogmatycznego uzasadnienia. Jedno i drugie stanowi krótkotrwałe pozbawienie wolności, zaś dopiero następne czynności procesowe określają sytuację procesową zatrzymanego.

Zatrzymanie jako krótkotrwałe pozbawienie wolności tak w porządku prawnym Polski, jak i Królestwa Arabii Saudyjskiej następuje w celu prewencyjnym, tj. dla natychmiastowego zapobieżenia eskalacji stanu niezgodnego z prawem, w przeważającej mierze w reakcji na złamanie obowiązującego porządku, ewentualnie jako narzędzie przymusu celem sprawienia stawieństwa przed właściwym organem procesowym. W obu porządkach prawnych podmioty legitymowane do dokonania zatrzymania są liczne. Sama policja w Arabii Saudyjskiej dzieli się na trzy formacje (zwykłą, tajną i religijną), zaś krąg podmiotów prowadzących postępowanie wstępne jest szeroki i określony w art. 26 procedury karnej Arabii Saudyjskiej. Pamiętać jednak należy, że w Polsce krótkotrwałego pozbawienia wolności mogą dokonać strażnicy Państwowej Straży Rybackiej¹⁴, funkcjonariusze Straży Gminnej¹⁵ czy Straży Parku¹⁶. Istotną różnicą na tym etapie postępowania jest to, że osoba zatrzymana w Arabii Saudyjskiej musi zostać w ciągu 24 godzin postawiona przed prokuratorem, zaś w Polsce czas ten wynosi 48 godzin – po jego upływie zatrzymanego należy albo postawić przed sądem, albo zwolnić. Znacząco dłuższy czas takiego zatrzymania w prawie polskim uzasadnić daje się tym, że polska Policja ma nieporównywalnie szersze uprawnienia procesowe od saudyjskiej. W rodzimej procedurze karnej znakomita większość spraw jest prowadzonych przez Policję (dochodzenia)¹⁷, a następnie prokurator wyłącznie zatwierdza akt oskarżenia. Przepisy rodzimej procedury są kategoryczne i nakazują, bez żadnych wyjątków, zwolnienie zatrzymanego przed upływem 48 godzin, chyba że zostanie postawiony przed sądem w celu rozpoznania wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania. W Arabii Saudyjskiej podmiotem prowadzącym postępowanie od początku jest śledczy (prokurator). Podejrzany musi zostać przesłuchany już na wstępnym etapie postępowania.

¹³ M. Gudajczyk, *Procedura karna...*, s. 78.

¹⁴ Art. 23 pkt 1 lit. c ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym (Dz.U. nr 21, poz. 91).

¹⁵ Art. 12 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (Dz.U. nr 123, poz. 779).

¹⁶ Art. 108 ust. 5 pkt 3 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. nr 92, poz. 880).

¹⁷ Dostrzeżenia wymaga, że pomimo faktu, że to dochodzenie jest najczęstszą formą prowadzenia postępowania przygotowawczego, to k.p.k. wskazuje na śledztwo jako formę podstawową.

Takie przesłuchanie należy do wyłącznych uprawnień śledczego. Przepis art. 66 saudyjskiej procedury karnej stanowi, że może on zlecać wykonanie określonych czynności procesowych funkcjonariuszom policji, jednak niedopuszczalne jest powierzenie im czynności przesłuchania podejrzanego. Postawienie podejrzanego przed śledczym skutkuje tym, że ten ostatni jest uprawniony do przedłużenia okresu zatrzymania o kolejne 24 godziny celem przeprowadzenia czynności przesłuchania. Przepis nakazuje, aby po przesłuchaniu podejrzanego niezwłocznie wydać decyzję o jego zatrzymaniu bądź zwolnieniu. Nakaz zwolnienia okazuje się nie tak kategoryczny, kiedy zestawia się go właśnie z nakazami pochodzącymi z prawa religijnego.

Artykuł 109 saudyjskiej procedury karnej stanowi regulację pierwszej fazy pozbawienia wolności. Statuuje obowiązek niezwłocznego (w terminie 24 godzin) przesłuchania zatrzymanego. Na tle regulacji proceduralnych znanych prawu kontynentalnemu normy prawne zawarte w dyspozycji wskazanego przepisu konstrukcyjnie są zbliżone do tych, jakie funkcjonują w przepisach dotyczących zatrzymania procesowego w europejskich porządkach prawnych. Ustanowienie obowiązku przesłuchania w możliwie najkrótszym czasie po zatrzymaniu to niewątpliwie wyraz dążenia do ograniczenia sytuacji, w których osoba pozbawiona wolności pozostaje nie tylko bez jednoznacznego statusu procesowego czy wiedzy o przyczynach zatrzymania, ale pozbawiona jest możliwości podjęcia obrony¹⁸. Dostrzeżenia wymaga, że sam upływ tego terminu nie powoduje automatycznie zwolnienia zatrzymanego, a jedynie nakłada na naczelnika aresztu śledczego obowiązek zawiadomienia o tym fakcie kierownika właściwego wydziału śledczego. Dopiero ten organ ma niezwłocznie przesłuchać oskarżonego lub zarządzić jego zwolnienie. Zauważyć więc trzeba, że przepis dwukrotnie posługuje się kwalifikatorem *niezwłocznie*, przy czym w pierwszym przypadku, gdzie wyznaczony zostaje maksymalny czas trwania takiego stanu, faktycznie nie ma (w rozumieniu normatywnym) odpowiedniej doniosłości w skutkach procesowych, skoro jego upływ powoduje jedynie to, że aktywuje się drugie *niezwłocznie*, tym razem nieprecyzowane już żadną normą prawną. W sferze konstrukcyjnej przepis opiera się na rozróżnieniu pomiędzy etapem zatrzymania a momentem, w którym podejmowana jest decyzja co do dalszego stosowania środków ograniczających wolność zatrzymanego. Na poziomie normatywnym omawiany przepis stanowi przykład rozwiązania ukierunkowanego na ochronę jednostki przed zatrzymaniem bez perspektywy formalnego postępowania.

Na uwagę zasługuje art. 113 omawianego dekrety, zgodnie z którym jeżeli w wyniku przesłuchania oskarżonego lub w razie jego ucieczki okaże się, że istnieją wystarczające dowody popełnienia przez niego ciężkiego przestępstwa lub jeżeli interes śledztwa wymaga jego zatrzymania, śledczy wydaje nakaz jego

¹⁸ Por. F.M. Alqahtani, *The Right of the Accused in Saudi in Criminal Procedure*, „MATEC Web of Conferences” 2018, vol. 150, art. 05053.

zatrzymania na okres nieprzekraczający 5 dni od daty zatrzymania. Uznać należy, że powołany przepis stanowi odpowiednik art. 249 § 1 k.p.k. określającego przesłankę ogólną stosowania środków zapobiegawczych. W polskiej procedurze ustawowe określenie *duże prawdopodobieństwo* powinno być rozumiane jako stan, w którym ocena materiału dowodowego w momencie podejmowania decyzji co do stosowania środka zapobiegawczego wskazuje na sprawstwo podejrzanego, choć z uwagi na niezupełność zebranego materiału dowodowego lub brak możliwości weryfikacji linii obrony podejrzanego materiał nie daje takiej pewności dla prawidłowości podjętej decyzji, jak tego wymaga etap końcowego wyrokowania w sprawie¹⁹. Na tym tle ujawniają się zasadnicze różnice pomiędzy systemem prawa kontynentalnego, którego przedstawicielem jest polska procedura karna, a przepisami postępowania karnego w porządku prawnym Arabii Saudyjskiej, zauważyć należy bowiem, że całkowicie wyeliminowany jest na tym etapie czynnik sądowy²⁰, czyli element niezbędny dla stosowania tymczasowego aresztowania we wszystkich państwach Unii Europejskiej. To śledczy, czyli jak już wspomniano – odpowiednik prokuratora, nie tylko prowadzi postępowanie, ale również podejmuje wiążącą decyzję co do pozbawienia podejrzanego wolności na podstawie własnej oceny zgromadzonych przez siebie dowodów. Dodatkowo po upływie tego okresu (art. 114) śledczy może zadecydować o przedłużeniu stosowania izolacji podejrzanego i w tym celu przekazuje akta do kierownika wydziału Biura Śledczego i Prokuratury Publicznej lub wyznaczonego przez niego przedstawiciela spośród kierowników departamentów w jego jurysdykcji w celu wydania postanowienia o zwolnieniu zatrzymanego lub przedłużeniu izolacji na okres lub okresy kolejne, pod warunkiem że te nie przekraczają łącznie 40 dni od daty zatrzymania.

W przypadkach wymagających zatrzymania na dłuższy okres sprawę przekazuje się Przewodniczącemu Biura Śledczego i Prokuratury Publicznej lub wyznaczonemu przez niego przedstawicielowi spośród jego zastępców w celu wydania postanowienia o przedłużeniu aresztu na okres lub okresy kolejne. Każdy z takich okresów nie może przekraczać 30 dni, a ich łączny okres nie może

¹⁹ Zob. szerzej na ten temat: M. Pacyna, *Duże prawdopodobieństwo popełnienia przestępstwa jako przesłanka stosowania środków zapobiegawczych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2008, nr 2, s. 133–162; M. Skwarcow, *Warunek istnienia podstawy dowodowej jako przesłanki stosowania tymczasowego aresztowania*, „Palestra” 2023, nr 9, s. 59–77; S. Pikulski, K. Szczechowicz, *Zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie w świetle praw i wolności obywatelskich*, Olsztyn 2004, s. 67.

²⁰ Dane podawane przez Rzecznika Praw Obywatelskich, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-areszty-dlugotrwalosc-termin-ms-odpowiedz> (18.08.2025), wskazują na to, że w Polsce w ujęciu rocznym przeszło 90% wniosków o zastosowanie tymczasowego aresztowania jest uwzględniane. Sytuacja taka powinna budzić zaniepokojenie, a wręcz skłaniać do refleksji, czy odmawianie prawa do stosowania tego izolacyjnego środka zapobiegawczego prokuraturze i oddanie go wyłącznie do decyzji sędziowskiej cokolwiek zmienia.

przekraczać 180 dni od daty zatrzymania, po czym podejrzany zostanie niezwłocznie przekazany właściwemu sądowi lub zwolniony²¹. Ponownie dostrzeżenia wymaga regulacja zawarta w końcowej części omawianego przepisu, stosownie do której w wyjątkowych przypadkach wymagających dłuższego okresu zatrzymania sąd może przychylić się do wniosku o przedłużenie zatrzymania na określony czas lub okresy, jakie uzna za stosowne, i wydać w tym celu uzasadnione postanowienie sądowe. Oznacza to, że terminy stosowania tymczasowego aresztowania określone są w sposób konkretny co do maksymalnego czasu stosowania wyłącznie do upływu 180 dni. Po tym okresie z jednej strony decyzję o stosowaniu środka zapobiegawczego ma podejmować sąd, co stanowi czynnik wzmacniający sytuację procesową podejrzanego, jednak z drugiej strony brak jest wskazań, jaki łącznie czas tymczasowe aresztowanie może trwać, co pozostawia w tym zakresie decyzję dyskrecjonalnej władzy sędziego, na co wskazuje zawarte w przepisie stwierdzenie o przedłużeniu zatrzymania na okresy, „jakie uzna za stosowne”²².

W polskim porządku prawnym tymczasowe aresztowanie stanowi najsurowszy środek zapobiegawczy, dopuszczalny wyłącznie w przypadkach określonych w art. 249 i n. k.p.k. oraz przy zachowaniu zasady subsydiarności. Zgodnie z art. 258 § 1 k.p.k. środek ten może być stosowany, jeżeli zachodzi obawa ucieczki lub ukrycia się oskarżonego, bezprawnego utrudniania postępowania lub w wyjątkowych wypadkach – ze względu na grożącą surową karę. Polski model opiera się na obligatoryjnej kontroli sądowej, obowiązku szczegółowego uzasadnienia i możliwości złożenia zażalenia na każde postanowienie, w praktyce jednak znakomita większość wniosków prokuratora jest przez sądy uwzględniana. Według danych podawanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich²³ ponad 90% wniosków kończy się zastosowaniem aresztu. Mechanizm ten mimo formalnych gwarancji wciąż budzi dyskusję co do rzeczywistej efektywności ochrony praw jednostki. W porównaniu z rozwiązaniami saudyjskimi, gdzie decyzję o długotrwałej izolacji podejmuje organ śledczy, a sąd włącza się dopiero po 180 dniach, polski model stanowi przykład systemu o znacznie wyższym stopniu sądowej kontroli i formalizacji gwarancji procesowych.

²¹ Por. H. Rostami, A. Molabeigi, H. Bavi, *The Period of Temporary Detention in Iran and Arab Countries (Egypt, Saudi Arabia and Lebanon)*, „Comparative Law Biquarterly” 2022, vol. 5, issue 2, s. 139–160.

²² W założeniu ma to dotyczyć przypadków związanych z bezpieczeństwem narodowym lub terroryzmem, co jednak w świetle raportów takich organizacji, jak np. Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/report/2008/03/24/precarious-justice/arbitrary-detention-and-unfair-trials-deficient-criminal> (18.08.2025), czy Amnesty International, <https://www.amnesty.org/es/latest/research/2020/02/saudi-arabia-specialized-criminal-court/> (18.08.2025), budzić musi daleko idące wątpliwości co do faktycznego zakresu stosowania tego środka zapobiegawczego.

²³ Biuletyn Informacji Publicznej RPO, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-areszty-dlugotrwalosc-termin-ms-odpowiedz> (5.11.2025).

Za interesujące z punktu widzenia dogmatyki rozwiązanie należy uznać brzmienie art. 112 saudyjskiej procedury karnej. Przepis ten stanowi, że Prokurator Generalny w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Prezydium Bezpieczeństwa Państwowego ustala przestępstwa ciężkie, które wymagają aresztowania, i publikuje je w Dzienniku Urzędowym. Wydaje się uzasadnione, aby zestawić taką podstawę dla zastosowania tymczasowego aresztowania z samoistną przesłanką z art. 258 § 2 k.p.k., czyli groźbą surowej kary w sytuacji, kiedy podejrzanemu zarzuca się popełnienie zbrodni lub występku zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat, albo gdy sąd I instancji skazał go na karę pozbawienia wolności nie niższą niż 3 lata. Rozwiązanie przyjęte w Królestwie Arabii Saudyjskiej pomimo niewątpliwiej zalety polegającej na tym, że kategorie przestępstw zagrożonych zastosowaniem tymczasowego aresztowania w tym trybie są precyzyjnie zebrane (w przeciwieństwie do kilkudziesięciu przestępstw objętych polskim k.k., gdzie zagrożenie karą wynosi 8 lat pozbawienia wolności), jednak odbiorców przyzwyczajonych do kontynentalnego systemu prawa skłaniać będzie do odrzucenia takiego rozwiązania. Wynikać to będzie z faktu, że zastępuje się w ten sposób przesłanki aktu wyższego rzędu (w tym wypadku królewskiego dekretu) decyzją organu politycznego. Pomimo tego zastrzeżenia można stwierdzić, że w obu porządkach prawnych zagrożenie surową karą rodzi domniemanie, że podejrzany może podejmować próby różnych bezprawnych działań mających destabilizować prawidłowy tok postępowania. W procedurze polskiej przyjmuje się wręcz, że założenie tego przez ustawodawcę zwalnia z powinności wykazywania konkretnych zachowań utrudniających postępowanie. Chodzi o to, by podejrzany nie utrudniał postępowania z obawy przed tą karą, choćby zamiaru utrudniania go jeszcze nie przejawiał²⁴.

Dostrzeżenia wymagają dwie instytucje prawa procesowego Arabii Saudyjskiej całkowicie odmienne od rozwiązań europejskich. Pierwszą z nich jest zakaz zwolnienia podejrzanego poza przypadkami, kiedy takie zwolnienie nie jest obowiązkowe, dopóki ten nie wskaże adresu akceptowalnego dla prowadzącego dochodzenie (art. 121). Oznacza to, że mamy do czynienia z przesłanką negatywną zwolnienia z izolacji penitencjarnej osoby podejranej, w przeciwieństwie do występującej w polskiej procedurze przesłanki dla samego zastosowania tymczasowego aresztowania wyrażonej w art. 258 § 1 pkt 1 k.p.k. *in fine*. Dodatkowo podejrzany nie ma przedstawić ani adresu, pod jakim będzie odbierać korespondencję, ani też adresu pobytu, lecz taki adres, który autorytatywnie zaakceptuje organ prowadzący postępowanie karne. Drugim elementem, który może budzić zaskoczenie u odbiorcy europejskiego, jest to (art. 122), że nawet nakaz zwolnienia nie uniemożliwia śledczemu wydania nowego nakazu aresztowania lub postanowienia o zatrzymaniu oskarżonego. Ponownie w takiej sytuacji

²⁴ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 3 grudnia 1998 r., sygn. II AKz 267/98, KZS 1998, nr 12, poz. 38.

saudyjski prawodawca posługuje się pojęciami nieostrymi, stwierdzając, że może to nastąpić, jeżeli dowody przeciwko niemu staną się bardziej przekonujące lub oskarżony naruszy swoje zobowiązania, lub okoliczności będą tego wymagać.

Podsumowanie

Dokonana analiza porównawcza instytucji zatrzymania i tymczasowego aresztowania w prawie polskim oraz w porządku prawnym Królestwa Arabii Saudyjskiej prowadzi do wniosku, iż pomimo istnienia pewnych podobieństw funkcjonalnych, wynikających z konieczności zapewnienia skuteczności postępowania karnego, systemowe i aksjologiczne fundamenty tych rozwiązań pozostają zasadniczo odmienne. Model kontynentalny, reprezentowany przez polską procedurę karną, akcentuje znaczenie kontroli sądowej, legalizmu i ochrony jednostki poprzez jasno określone standardy konstytucyjne oraz konwencje międzynarodowe. Z kolei system saudyjski, osadzony w normatywnym paradygmacie szariatu, charakteryzuje się znacznym zakresem uznaniowości organów ścigania oraz marginalizacją roli sądu w początkowych etapach izolacji procesowej. Ukonstytuowanie pozycji prokuratora jako dominującego uczestnika fazy inkwizycyjnej, możliwość przedłużania aresztu bez sądowej kontroli w okresie do 180 dni, jak również zróżnicowane i nieostre pojęcia przesłanek zatrzymania mogą stanowić wyzwanie dla standardów ochrony praw człowieka w ujęciu międzynarodowym. Współistnienie norm religijnych i świeckich w ramach jednego systemu prawnego rodzi potrzebę szczególnej ostrożności interpretacyjnej oraz wyważenia pomiędzy wymogami skuteczności postępowania a gwarancjami jednostki. Wnioski płynące z niniejszego opracowania potwierdzają znaczenie porównawczej refleksji nad prawnymi środkami ingerencji w wolność osobistą. Ujawniają też, jak istotne dla ochrony jednostki przed arbitralnością państwa pozostaje właściwe wyważenie pomiędzy efektywnością organów ścigania a konstytucyjnym wymogiem poszanowania praw i wolności człowieka. Poczynione rozważania mogą stanowić przyczynek do dalszych badań nad ewolucją standardów proceduralnych w państwach opartych na systemach mieszanych oraz nad możliwością ich harmonizacji z wymogami międzynarodowej ochrony praw człowieka.

Bibliografia

Alqahtani F.M., *The Right of the Accused in Saudi in Criminal Procedure*, „MATEC Web of Conferences” 2018, vol. 150, art. 05053.

- Bury J., Kasprzak J., *Prawo karne Islamu*, Warszawa 2007.
- Cora Ł., *O pojęciu pozaprocesowego zatrzymania osoby*, „Państwo i Prawo” 2008, z. 3.
- Danecki J., *Podstawowe wiadomości o islamie*, Warszawa 2007.
- Grajewski J., Paprzycki L.K., Steinborn S., „Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I: Art. 1–424, Kraków 2013.
- Gudajczyk M., *Procedura karna w Królestwie Arabii Saudyjskiej*, Warszawa 2020.
- Gutowska A., *Prawo karne Islamu w Europie?*, „Archiwum Kryminologii” 2010, t. XXXII.
- Kościelniak K., *Sunna, hadisy i tradycjoniści. Wstęp do tradycji muzułmańskiej*, Kraków 2006.
- Krell D., *Islamic Law in Saudi Arabia*, „Studies in Islamic Law and Society” 2025, vol. 56.
- Laskowski B., *Krótkotrwałe formy pozbawienia wolności. Rodzaje, cele i ograniczenia stosowania*, „The Prison Systems Review” 2024, no. 1.
- Laskowski B., *Krótkotrwałe formy pozbawienia wolności w ujęciu konstytucyjnym i ustawowym*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2024, vol. 78, nr 2.
- Lippman M., *Islamic Criminal Law and Procedure: Religious Fundamentalism v. Modern Law*, „Boston College International & Comparative Law Review” 1989, vol. XII, no. 1.
- Ludwiczek A., *Problematyka kontroli zatrzymania w nowym kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 11–12.
- Pacyna M., *Duże prawdopodobieństwo popełnienia przestępstwa jako przesłanka stosowania środków zapobiegawczych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2008, nr 2.
- Pikulski S., Szczechowicz K., *Zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie w świetle praw i wolności obywatelskich*, Olsztyn 2004.
- Reza S., *Due Process in Islamic Criminal Law*, „George Washington International Law Review” 2013–2014, vol. 46, no 1.
- Rostami H., Molabeigi A., Bavi H., *The Period of Temporary Detention in Iran and Arab Countries (Egypt, Saudi Arabia and Lebanon)*, „Comparative Law Biquarterly” 2022, vol. 5, issue 2.
- Skwarcow M., *Warunek istnienia podstawy dowodowej jako przesłanki stosowania tymczasowego aresztowania*, „Palestra” 2023, nr 9.
- Tokarczyk R., *Współczesne kultury prawne*, Kraków 2000.
- Vogel F.E., *Islamic law and legal system. Studies of Saudi Arabia*, „Studies in Islamic Law and Society” 2000, vol. 8.

Streszczenie

Opracowanie poświęcone jest analizie wybranych zagadnień związanych z zatrzymaniem i tymczasowym aresztowaniem w prawie karnym procesowym Królestwa Arabii Saudyjskiej, przedstawionych na tle regulacji obowiązujących w Polsce. Punktem odniesienia są przepisy Królewskiego Dekretu M/2 z 26 listopada 2013 r. oraz polskiego Kodeksu postępowania karnego. Autor omawia podstawy prawne pozbawienia wolności, organy uprawnione do jego stosowania, długość trwania środków izolacyjnych oraz dostępne mechanizmy kontroli. Analiza pokazuje, że w Arabii Saudyjskiej decydującą rolę w zakresie stosowania i przedłużania zatrzymania pełni prokurator, a udział sądu w tym procesie ma charakter ograniczony. W porządku prawnym Polski zasadnicze znaczenie przypisuje się natomiast kontroli sądowej i formalnym gwarancjom ochrony jednostki. Porównanie obu systemów pozwala dostrzec, jak różne modele prawne kształtują relację między skutecznością postępowania karnego a ochroną wolności osobistej.

Słowa kluczowe: prawo karne procesowe, zatrzymanie, tymczasowe aresztowanie, Arabia Saudyjska, prawo szariatu

ARREST AND PRE-TRIAL DETENTION IN THE CRIMINAL LAW OF SAUDI ARABIA AND POLAND – AN ANALYSIS OF SELECTED LEGAL SOLUTIONS

Summary

The study examines selected issues related to arrest and pre-trial detention in the criminal procedure of the Kingdom of Saudi Arabia, presented against the background of the corresponding Polish regulations. The analysis is based on the Royal Decree No. M/2 of 26 November 2013 and the Polish Code of Criminal Procedure. It discusses the legal grounds for deprivation of liberty, the authorities competent to order detention, its duration, and the available forms of judicial or procedural control. The findings indicate that in Saudi Arabia the prosecutor plays a central role in authorizing and extending detention, while the court's involvement is limited. In the Polish legal system, judicial oversight and procedural safeguards constitute the core of protection against unlawful deprivation of liberty. The comparison reveals how different legal traditions define the balance between the effectiveness of criminal proceedings and the protection of individual freedom.

Keywords: criminal procedure law, detention, pre-trial custody, Saudi Arabia, Sharia law